

Háda Béla

Indiai Kasmír speciális státuszának visszavonása – belső és külső tényezők

India hindu nacionalista kormánya 2019-es választási győzelmét követően neki állt megvalósítani a szélsőjobboldali szervezetek egyik legrégebbi álmát: Dzsammu és Kasmír állam speciális státuszának felszámolását. A gyakorlatban ez azon alkotmányos kiegészítések puccsszerű hatályon kívül helyezését jelentette, amelyek széles körű autonómiát garantáltak a kasmíri társadalom számára. Ezt megelőzően a központi kormány rendkívüli állapotot hirdetett a területre. A fő kasmíri muszlim pártok és szervezetek vezetőit őrizetbe vették. A hindu többség keményvonalas szervezetei és néhány politikai párt üdvözölte a kormány akcióját, mint a bátor és előre tekintő politikaformálás példáját. Mások, mint az Indiai Nemzeti Kongresszus, úgy tekintettek erre, mint India alkotmányos alapelveinek megsértésére. E tanulmány célja azon belső és külső tényezők elemzése, amelyek indiai Kasmír autonómiájának visszavonásához kapcsolódnak.

Kulcsszavak: India, Dzsammu és Kasmír, Naréndra Módi, hindu nacionalizmus, autonómia, Bháratija Dzsanaata Párt

Háda Béla: The Revocation of the Special Status of Indian Kashmir – Internal and External Factors

After its victory in the 2019 general elections, the Hindu nationalist government of India started to accomplish one of the oldest dreams of the Indian right-wing organisations: the elimination of the special status of Jammu and Kashmir State. Practically, this meant the coup-like annulment of the constitutional amendments, which guaranteed the wide autonomy of the Kashmiri society. Before this, the central government has declared a state of emergency in the area. The leaders of the main Kashmiri Muslim parties and organisations were taken into custody. The hardliner organisations of the Hindu majority and some of the political parties welcomed the government's action, as an example of the brave and forward-looking policy-making. Others, like the Indian National Congress saw it as a violation of the basic principles of the Indian constitution. This paper aims to analyse the internal and external factors of the revocation of the autonomy of Indian Kashmir.

Keywords: India, Jammu and Kashmir, Narendra Modi, Hindu nationalism, autonomy, Bharatiya Janata Party

Bevezetés

A 2019 tavaszán lezajlott indiai törvényhozási választásokat követően a győztes hindu nacionalista irányultságú kormány első nagy nemzetközi visszhangot kiváltott intézkedése volt indiai Kasmír tagállami státuszának felfüggesztése az ország föderatív struktúráján belül

és a terület két, szövetségi területi jogállású részre bontása. Ezzel a Bháratíja Dzsánata Párt ideológiai törekvései között régóta jelen lévő ügyet kívánt rendezni a többségi társadalom szempontjai alapján. Kasmír ugyanis az egyetlen nagyobb kiterjedésű, többségében muszlimok lakta terület Indián belül, amelynek erős elkülönülési jogai a hindu nacionalisták felfogása szerint sértik az állam integritásához és a nemzet egységéhez fűződő jogait. A másik fél szemében azonban a szövetségi állami státusz elvétele és a terület kettéosztása a helyi muszlimok alávetésének és a terület elhindusításának nyitányát jelenti. A továbbiakban annak szentelünk részletes figyelmet, hogy Kasmír tagállami jogállásának megszüntetéséből milyen bel- és külpolitikai következmények fakadnak. Ehhez mindenképp a terület eddigi sajátos státuszának okait és garanciáit kell röviden számba venni.

Kasmír széles körű autonómiájának alapjai

Kasmír hovatartozásának kérdése lényegében egyidős a modern indiai és pakisztáni állammal. Születésük pillanatában mindkét ország elitje számára fontos szempontok fűződtek ahhoz, hogy a szubkontinens északi határvidékén fekvő hercegi államot¹ saját kormányzásuk alatt tudhassák. Jóllehet, Kasmír lakosságának többsége muszlim vallású volt, így az egykori brit gyarmati terület felosztásának elvei alapján Pakisztán joggal érezte saját jussának, a fejedelemség zömmel India-szerte nagy tekintélynek örvendő, brahmin kasztokból származó, hindu vallású elitje² nem kívánta a területet muszlim kormány fennhatósága alatt tudni. Dzsammu és Kasmír uralkodója, Hari Szingh maharadzsa számára pedig a független állami lét volt a legkívánatosabb végkifejlet, és ennek érdekében taktikázott a felek között.³ Mikor a pakisztáni kormány türelme fogytán (és attól való féltében, hogy a maharadzsa a szomszédhoz találna csatlakozni) pastun törzsi harcosokat uszított Kasmírra, a menekülő uralkodó Indiában lelhetett támaszt ellenségeivel szemben. Miután Dzsammuban aláírta az Indiai Unióhoz való csatlakozás szándékát kifejező okmányt, Újdelhi jogalapja is megteremtődött az egykori hercegi állam birtoklására. Hari Szinghnek formálisan joga volt ehhez, szuverén uralkodóként maga dönthetett uradalmának sorsáról. Ám megoldása, ami figyelmen kívül hagyta a vallásfelekezeti realitásokat, súlyos hibának bizonyult, amely hatalmát nem mentette meg, népét ugyanakkor két egymással marakodó ország zsákmányává tette. Kasmír birtoklásához ugyanis ettől kezdve mindkét félnek megvolt a maga, bizonyos szempontokból egyaránt méltányolható jogalapja. Pakisztán az uralkodója által magára hagyott muszlim többségre hivatkozva tekintette vitathatatlannak, hogy Kasmírnak a dél-ázsiai muszlimok államához kell tartoznia, míg India a maharadzsa elköteleződése után indiai területnek tekintette a vidéket. Valamiféle megoldást pedig a pakisztáni behatolás fényében elsődlegesen a katonai eszközöktől reméltek.

¹ A brit gyarmati uralommal párhuzamosan, London formális alávettségében fennmaradt több mint félezer kisebb-nagyobb indiai fejedelemséget a brit terminológia hercegi államoknak nevezte. A magyar szakirodalomban a fejedelemség az elterjedtebb, a lényegét jól megragadó kifejezés.

² Az úgynevezett panditok.

³ Victoria SCHOFIELD: *Kashmir in Conflict – India, Pakistan and the Unending War*, I.B. Tauris, London – New York, 2003, 28–54. o.

Az ennek nyomán kibontakozott első kasmíri háború (1947–48) végül nem hozott döntő eredményt egyik fél számára sem. Az ENSZ-közvetítéssel létrejött karacsi tűzszüneti egyezmény (1949. július 27.) értelmében életbe lépett fegyvernyugvás egy megosztott állapotot rögzített.⁴ Kasmír területének valamivel több mint egyharmada pakisztáni ellenőrzés alá került, míg a maradék, amely ugyanakkor a legsűrűbben lakott vidékeket (köztük Kasmír-völgyet) és a gazdasági termelés legnagyobb részét magában foglalta, India területét gyarapította. Nemzetközi jogi értelemben azonban mindez csak ideiglenes állapotot jelentett. Mindkét fél fenntartotta igényét Kasmír egészére, és a nemzetközi közösség sem ismerte el egyik fél szuverenitását sem az egykori fejedelemség felett.

Nemzetpolitikai vonatkozásban mindkét újszülött ország saját identitásának megerősítését kereste a kasmíri terület anektálásában. Pakisztán részéről az iszlám nemzet tézise emelte nemzeti érdeké a birtoklását, persze a tartomány geostratégiai adottságain felül. India első szuverén kormánya ugyanakkor a vallásfelekezeteken felülemelkedő nemzeti egység megteremtése mellett foglalt állást, amely az ország 1950-ben elfogadott alkotmányának szellemiségében is tükröződött. Kasmír integrálása eszerint a stratégiai hasznon kívül azért is kívánatosnak tűnt, mert jól demonstrálhatta, hogy működőképes lehet a vallásfelekezetek egy államban élésének és közös nemzetépítésének modellje. Kasmír ügye tehát többé vált, mint egyszerű területi konfliktus: szimbólum lett, amelyet a későbbi évtizedekben mindkét politikai elit a saját érdekeinek megfelelően használt fel. Kasmír indiai része lett az egyetlen nagyobb kiterjedésű terület Újdelhi fennhatósága alatt, amelynek lakossága többségében muszlimokból áll. Ez a szubkontinensen a megelőző években tapasztalt, gyilkosságokig fajuló hindu–muszlim ellentétek tükrében mindenképpen érzékeny kérdéseket vetett fel, amelyek egyszerre szóltak a helyi muszlimok aggodalmainak csillapításáról, de az indiai állam stabilitáshoz fűződő igényeiről is. A politikai és alkotmányjogi jellegű garanciák kínáltak megoldást ezekre.

Indiai Kasmír vonatkozásában ugyanis e muszlim többség felettébb vitathatóvá tette, hogy a lakosság akkor is az Indiához tartozás mellett foglalna állást, ha erről meg is kérdeznék. Az első kasmíri válság idején éppen ezért Louis Mountbatten főkormányzó közbenjárására az indiai kormány beleegyezett, hogy Hari Szingh nyilatkozatát csak ideiglenes érvényűnek tekintse, amelyet majd egy helyi népszavazásnak kell megerősítenie vagy elvetnie.⁵ Erre a népszavazásra napjainkig nem került sor. Beindult viszont egy sajátos, kasmíri identitáson alapuló fejlődés a térségben, amelynek következtében igen erőssé vált az autonóm kibontakozás igénye a helyi muszlim elitcsoportok részéről. India föderatív struktúrája pedig megfelelő kereteket teremthetett ehhez. A megszállt területekből Dzsammu és Kasmír néven az unió egyik szövetségi állama lett, ahol a kasmíri muszlimok körében teret nyert a saját nemzet alkotásának gondolata. Ezt a szellemiséget képviselte az állam legerősebb pártja, a „Kasmír Oroszlánjának” is nevezett Mohamed Abdullah által alapított és vezetett Nemzeti Konferencia (NK) is. Az NK az 1951. szeptemberi választásokon abszolút többséget szerzett Dzsammu és Kasmír törvényhozó gyűlésében, Abdullah pedig az első számú szószólója lett a helyi muszlimok akaratának a központi kormányzattal szemben.

⁴ Agreement Between Military Representatives of India and Pakistan Regarding the Establishment of a Case-Fire Line in the State of Jammu and Kashmir, [online], 1949. 07. 29. Forrás: United Nations [2019. 09. 11.]

⁵ Larry COLLINS – Dominique LAPIERRE: *Szabadság éjféلكor*. Corvina, Budapest, 2001, 335. o.

Az említett 1950. évi alkotmány, amely módosításokkal napjainkig hatályban van, a 370. cikkelye által speciális státuszt biztosított Kasmírnak. A maharádzsa kétértelmű, saját hatalmi pozícióját védeni akaró állásfoglalásai azonban nem voltak kielégítő jogforrások a fejedelemség csatlakoztatásához, így azt a legitimitás érdekében a népfeltség elvét kifejezésre juttató, választott testületeknek is meg kellett erősíteniük. Ennek előfeltételeként 1952-ben a Nemzeti Konferencia és az indiai központi kormány képviselői tárgyalásokat folytattak egymással, amelyek eredménye a július 24-én bejelentett delhi megállapodás volt.⁶ Ez rögzítette az unió, valamint Dzsammu és Kasmír szövetségi állam viszonyának fontos alapelveit. Itt jelennek meg a kasmíri különleges státusz olyan elemei, mint például a külön kasmíri zászló létjogosultsága az indiai zászló mellett az állam területén, vagy az állampolgárság egyenrangúságáról szóló elv, amely ugyanakkor a törvényhozó gyűlés hatáskörébe utalja, hogy meghatározza és szabályozza az állandó kasmíri lakosok jogait és kiváltságait. A központi kormány hatáskörei leginkább a külső biztonság szavatolására terjednek ki, az alkotmányban rögzített személyiségi jogok pedig Kasmírban is elismertek.

Mindennek nyomán 1954. február 6-án Dzsammu és Kasmír törvényhozó gyűlése ratifikálta az állam csatlakozását Indiához. Május 14-én pedig az alkotmány 370. cikkelye alapján elnöki alkotmányos rendelettel csatolták az alaptörvényhez a 35/A cikkelyt, amely lényegében a delhi megállapodás alkotmányjogi szentesítése volt. E cikkely biztosította a jogot Dzsammu és Kasmír törvényhozó gyűlésének, hogy maga határozza meg az állam állandó lakóinak körét. Ez az állandó lakosság (gyakorlatilag a kasmíri polgárok) pedig lényegében kizárólagos jogot élvezett az ingatlanszerzésre az állam területén. Egyúttal mindez azt is garantálta, hogy nem lehetséges tömeges betelepülés Kasmírba India más területeiről, így az etnikai-vallásfelekezeti arányok mesterséges megváltoztatására sincs lehetőség. Ugyanitt az állami intézmények általi foglalkoztatás, illetve az ösztöndíjak nyújtásának lehetősége tekintetében is a helyi törvényhozás határozhat meg szabályokat a helyi lakosok javára. Az 1954-es határozat nyomán 1956-ban elkészülhetett a szövetségi állam saját alkotmánya is, amely 1957-től lépett hatályba, és India integráns részének nevezi Dzsammu és Kasmírt, miközben saját partikuláris szempontjainak is hangot ad.⁷ Mint látni fogjuk, napjaink eseményei szempontjából nem érdektelen, hogy 1954-ben milyen megoldással egészítették ki az indiai alkotmányt.

Kasmír vallásfelekezeti/kulturális viszonyainak stabilizálása a muszlimok szemszögéből egyébiránt annyira eredményes volt, hogy a 2011. évi (ez idő szerint utolsó) indiai népszámlálás adatai szerint a kasmíri muszlimok és hinduk részarányai a helyi lakosságon belül lényegében nem változtak az első, 1961-es népszámlálás alkalmával mért arányokhoz képest.⁸ Hari Szinghet már korábban félreállították, 1954-től pedig hivatalosan is eltörölték a monarchiát. A republikánus elvek India politikai felépítményének egyik alapkövét jelentették, így ez alól Kasmír sem jelenthetett kivételt. Az egykori uralkodókat India-szerte „nyugdíjazták”, fejedelemségeiket, uradalmaikat pedig az ország közigazgatási rendszerébe

⁶ The Delhi Agreement, [online], 1952. Forrás: South Asia Terrorism Portal [2019. 09. 25.]

⁷ The Constitution of Jammu and Kashmir, [online], 1956. Forrás: <http://jklaw.nic.in/> [2019. 09. 25.]

⁸ C-1 Population By Religious Community, [online], Forrás: Office of the Registrar General & Census Commissioner, India [2019. 09. 08.]; Zeeshan SHAIKH: Share of Muslims and Hindus in J&K population same in 1961, 2011 Censuses, [online], 2016. 12. 30. Forrás: The Indian Express [2019. 09. 13.]

tagolták. Persze a többségében muszlim társadalom szemében a hindu maharadzsnak nem is volt döntő támogatottsága. Fia, Karan Szingh azonban immár nem örökletes uralkodóként, hanem alkotmányosan választott, majd kinevezett közjogi méltóságként egészen 1967-ig töltötte be Dzsammu és Kasmír ceremóniális „államfői” hivatalát.

Az 1956. évi reorganizációs törvény, amely az indiai államokat lényegében nyelvi határok mentén szervezte újra, ha burkoltan is,⁹ de teret engedett a nagy etnikai közösségek államalkotási törekvéseinek az unión belül. Kasmír sajátos jogállása azonban elvi szinten még ezt követően is kiemelkedett a saját kulturális karakterrel rendelkező államok sorából.

Abdullah személyét és törekvéseit ugyanakkor gyanakvás kísérte Újdelhiben, politikája mögött sokan a szeparatizmus burkolt célját sejtették. Maga „Kasmír Oroszlánja” is tett erre utaló nyilatkozatokat, ám a formálódó kasmíri nemzettudat valójában Pakisztántól is némi távolságtartást indokolt. Maga Abdullah több alkalommal is börtönbüntetéssel nézett szembe szakadárnak minősített magatartása miatt, különösen, miután kétségbe vonta a Kasmír integrációját elismerő 1954-es törvényhozó gyűlési határozatot és az 1957-es alkotmány hasonló állásfoglalását.¹⁰ A Nemzeti Konferencia elitje tisztában volt azonban azzal, hogy az elszakadás Indiától teljesen illuzórikus elképzelés, már csak a nagylétszámú indiai fegyveres erő állandó jelenléte miatt is. Gyenge kezdeményezéseik inkább arra irányultak, hogy Kasmír minél egyenrangúbb félként ülhessen a tárgyalóasztalnál a központi kormánnyal szemben. Különleges jogállása ugyanakkor mintául szolgált más tagállamok autonómiát erősítő törekvéseihez. E minta értékét azonban nagyban csökkentette, hogy a későbbi évtizedekben az indiai kormány több alkalommal is megszegte a terület speciális jogállását és egyértelműen az állam részeként hivatkozott Kasmírra, bár a 370. cikkelyt érintetlenül hagyta.¹¹ Végül maga Mohamed Abdullah is belátta, hogy az Indiához tartozást időről-időre megkérdőjelező vagy relativizáló magatartása nem tartható fenn. 1975. február 24-én megállapodást kötött az Indira Gandhi által vezetett indiai kormánnyal, amelynek keretében elismerte az 1954-es határozatot és Kasmír Indiához tartozását, a 370. cikkely alkalmazása mellett.¹² Cserében lehetővé tették számára, hogy elfoglalja az állam főminiszteri posztját, amelyet néhány hónapos megszakítással 1982-ben bekövetkezett haláláig be is töltött. Az 1980-as évek legvégén a kasmíri felkelés kibontakozása és a pakisztáni bázisú iszlám militáns csoportok tevékenységének intenzifikálódása lényegében napjainkig hatóan rontották le a térség biztonsági helyzetét, egyúttal állandó hivatkozási alapot adtak a központi kormánynak a katonai jelenlét fokozására, illetve magas szinten tartására. A kasmíri autonómia érvényesítése így egyre nagyobb akadályokba ütközött, jóllehet Újdelhi még mintegy három évtizedig formálisan fenntartotta azt. A kezdeti elképzelés a muszlim dominanciájú területek békés integrációjáról azonban egyre inkább megghiúsulni látszott.

Mindent egybevetve a kasmíri térség különleges státusza papírforma szerint aránylag kedvező feltételeket teremtett a helyi lakosság számára sajátos különállásuk megőrzésére, mindezt azonban Kasmíron kívül sokan csak ideiglenesnek tekintették, ráadásul a gyakori

⁹ Az indiai alkotmány szerint egy nemzet van az ország területén: az indiai. A különböző nagy létszámú közösségeket nyelvi csoportokként tartja nyilván.

¹⁰ BALOGH András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Korona, Budapest, 2002, 228. o.

¹¹ Sumantra BOSE: *Kashmir – Roots of Conflict, Paths to Peace*, Harvard U. P., Cambridge – London, 2003, 88. o.

¹² Sheikh-Indira-Accord, 1975, Agreed Conclusions, [online], 1975. Forrás: South Asia Terrorism Portal [2019. 09. 25.]

biztonsági válsághelyzetek miatt érvényesülése is sokat sérült. A függetlenné válástól 30 éven át kormányzó Indiai Nemzeti Kongresszus társadalom- és nemzetpolitikájával elégedetlenek számára azonban így is sértette India (többségi dominancia melletti) nemzeti egységének célkitűzését. Különösen a hindu nacionalizmus hívei láttak benne az ország érdekeivel összeegyeztethetetlen jelenséget.

A hindu nacionalisták és a kasmíri dilemma

Indiában a hindu nacionalista eszmevilághoz tartozók hangadó köreiből eleinte két márkánsan különböző álláspont élt a kasmíri helyzettel összefüggésben. A kisebbségi vélemény szerint, noha a fejedelemség az ókortól kezdve az indiai civilizációs térség fontos része, amelyhez erős érzelmi és kulturális kötelek fűzik a nemzetet, tudomásul kell venni, hogy lakosságának nagy többsége mára iszlamizálódott, így amennyiben tisztán hindu dominanciájú Indiát kívánunk teremteni, akkor Kasmír természetes helye Pakisztánnál van. Mindez azt is jelenti, hogy az ekképpen gondolkodók realitásként fogadták el az önálló Pakisztán megalakulását, és a hindu szupremáciát Indián belül kívánták megvalósítani. Ez a nézet a fejedelemség jó részének indiai megszállásával, valamint Dzsammu és Kasmír szövetségi állam megszervezésével lényegében meghaladottá vált. Mint minden szuverén állam, India sem engedhette megkérdőjelezni területi integritását, így ettől kezdve ragaszkodott a muszlim többségű vidékekhez is.

A másik, dominánsabb nézet szerint nemcsak Kasmír, de tulajdonképpen a Pakisztánként önálló állammá vált területek egésze India jogos történelmi jussa, az indiai civilizációs térség elidegeníthetetlen része, amelynek állami egységét helyre kell állítani, mégpedig hindu uralom mellett. E gondolatmenet nem fogadta el a két nemzet teóriát, és nagymértékben jellemzi a hindu szélsőségesek nézeteit.¹³ Utóbbi álláspont érvényesüléséhez – legalábbis Kasmír esetében – látszólag kedvezőbb feltételek alakultak ki 1948 után. Ám a gyakorlatban a fejedelemség muszlim többségű területeinek elhindusítására sem kerülhetett sor. Erős különállásának jogi garanciáiban és gyakorlatában a szélsőséges hindu nacionalisták a szeparatizmus veszélyét állandósító tényezőket láttak. Emellett az ellenséges Pakisztán trójai falóvának tekintették a szövetségi államot, ahová szinte akadály nélkül szivároghatnak be az Indiát destabilizálni kívánó, pakisztáni titkosszolgálati támogatást élvező terrorszervezetek emberei, permanens, magas szintű terrorfenyegettséget generálva az országban.

Rendszeresen felmerülő érv, hogy a különleges jogállást biztosító, egyébként is csak ideiglenesnek szánt 370. és 35A cikkelyek mindössze a kasmíri muszlimok érdekeit szolgálják, és nem veszik figyelembe a területen élő egyéb népcsoportok szempontjait.¹⁴ Ez utóbbi kapcsán egyrészt a nagyjából fele-fele arányban muszlim és buddhista vallású lakosok érdekeivel szoktak érvelni, akikről a Kongresszus Kasmír-politikája úgy mond „megfeledekezett”. Másrészt a térség hindu lakosságának sérelmeit emlegetik. Utóbbiak tekintetében különösen gyakran merül fel a Kasmír-völgy egykori többszázéves hindu népességének

¹³ Erről lásd: BALOGH: *i. m.* 226.

¹⁴ Lásd például: Dhruv C. KATOCH: Article 35A and the Future of Stability in Kashmir, In: *CLAWS Journal*, Winter 2017, 108. o.

ügye. E lakossági csoport legnagyobb része az 1990-es évek folyamán, a kasmíri felkelés idején hagyta hátra korábbi lakhelyét, amikor az iszlám bázisú militáns szervezetek támadásaikkal kifejezetten a hindukat vették célba. Szerzte a térségben uszították a radikalizálódásra fogékonyakat a káfirok, azaz a hitetlenek elpusztítására, akik alatt az iszlám fundamentalisták elsősorban a hindukat értették.¹⁵ Különös figyelmet szenteltek e tekintetben a hindu nacionalista szervezetekhez köthető személyeknek. Mintegy 400 főt gyilkoltak meg a kasmíri panditok közül. Az elmenekültek visszatérésének ösztönzése ugyanakkor sikertelennek bizonyult eddig, kevesen érzik ugyanis úgy, hogy Kasmírban biztonságos életet építhetnek fel maguknak. Emellett a vagyonuktól és méltóságuktól megfosztott emberek szinte természetes módon válnak a radikális megközelítések támogatóivá. A kasmíri hinduk gyakran érzik úgy, hogy a hagyományos indiai baloldal (különösen a Nemzeti Kongresszus) magukra hagyta őket, mert a többségi muszlimok szavazataira, illetve szervezeteik politikai támogatására számít inkább. Ilyen feltételek mellett könnyedén válnak a hindu nacionalizmus híveivé. Érdemes szem előtt tartani azonban az érem másik oldalát is: a 2019 nyarától kibontakozott válság Kasmír alávetése kapcsán azt az érzetet is felkeltheti a muszlimokban esetleges hazatérésükkel kapcsolatban, hogy tulajdonképpen egy elhindusítási politika első hullámát képviselik. Figyelembe véve, hogy milyen jelszavakkal úzték el őket egykor otthonaikból, a panditok érthetően vonakodnának szembenézni egy ilyen konfliktussal.

Mindent egybevetve a 2014 óta regnáló hindu nacionalista kabinet 2019. évi választási győzelmét követően mind több jelét mutatta annak, hogy nyitottabbá válik a szélsőségebb irányzat képviselőinek elképzeléseire. Néhány, a többségi hinduk számára szimbolikus jelentőséggel bíró ügy mellett a jóval kockázatosabb kasmíri intézkedések is ebbe a körbe tartoznak. Első ránézésre ez a hindu nacionalista politika radikális fordulatát jelezte, és határokon belül ez minden bizonnyal érezteti is hatását a vallási kisebbségek körében. Ugyanakkor azonban látni fogjuk, egyszersmind a legradikálisabb törekvések, azaz az egész egykori indiai gyarmat területi egyesítésének, de legalábbis egész egykori Kasmír megszerzésének programját teszi mind hiúbb ábránddá. A hindu szupremácia érvényesítésének programja egyre inkább a jelenlegi határokat konzerváló, hinduindiai nemzetállam megteremtését jelenti, amelynek azonban Kasmír jelenlegi formájában óhatatlanul „áldozatul esik”.

Kasmír státuszának megváltoztatása

Miután a Naréndra Módí vezette hindu nacionalista kormány a 2019. tavaszi választásokon újabb, még az előzőnél is nagyobb választási győzelmet könyvelhetett el, szinte minden akadály elhárult az indiai jobboldal azon törekvései elől, amelyek az ország kulturális és társadalmi életének lényegi átalakítását célozták. Napirendre kerülhetett hát Kasmír státuszának régóta követelt megváltoztatása is. Jóllehet ezt sokan meglepetéssel fogadták, a lépés valójában nem volt teljesen váratlan. A hindu nacionalista kormány kommunikációjában már a választásokat megelőzően is megjelent Kasmír szorosabb integrálásának

¹⁵ Exodus of Kashmiri Pandits: What happened on January 19, 26 years ago?, [online], 2016. 01. 19. Forrás: India Today [2019. 09. 12.]

célkitűzése, a 370. és a 35A cikkelyek hatályon kívül helyezése, illetve eltörlése pedig konkrét ígéretként jelent meg a párt 2019-es választási manifesztumában.¹⁶ Bár e dokumentum tartózkodik az erős szembehelyezkedéstől, szövegéből az indiai muszlimok nem sok biztatót olvashattak ki. Mindössze a vallási kisebbségek méltóságteljes fejlődése mellett kötelezte el magát a Bharatiya Dzsanaata Párt (BJP) egy mondat erejéig.¹⁷ Konkrétumokkal azonban nem szolgált. Indiát kellemetlenül érintette az amerikaiak afganisztáni kivonulásának terve is, amelynek kivitelezéséhez a tálibokkal is tárgyalásokat folytattak. Mikor Donald Trump 2019. július 22-én Imrán Hán pakisztáni kormányfő jelenlétében kijelentette, hogy örömmel közvetít Kasmír ügyében a két rivális állam között, amire melleleg az indiai miniszterelnök is felkérte őt,¹⁸ az indiai külügyminisztérium élesen tiltakozott. Újdelhiben azt gyanították, hogy az amerikaiak azzal kívánják megnyerni Pakisztán és az iszlám militáns szervezetek egy részének támogatását az afgán béketervükhöz, hogy Kasmír vonatkozásában Iszlámábád érdekeinek megfelelő megoldást támogatnak. Ezzel szemben az indiai fél kizárólag bilaterális alapon tárgyalt volna Kasmírról Pakisztánnal minden külső beavatkozás nélkül, amelynek körülményei között az indiai erőfölény érvényesülését remélték.¹⁹ A terület gyors és szoros beépítése az indiai alkotmányos és igazgatási struktúrába nyilván az amerikai nyomás megelőzése érdekében is sürgető volt a számukra. Amennyiben a területi status quót megkérdőjelező kezdeményezéseket tapasztalnak a külpolitikai partnereik részéről, így könnyebben állíthatják, hogy valójában nincsenek is rendezendő kérdések.

2019. augusztus 5-én reggel a kasmíri lakosság arra ébredt, hogy mobiltelefonjai és az internethálózat egyaránt nem működnek.²⁰ Számukra ez jelezte az állam leértékelése és felosztása érdekében végrehajtható akció nyitányát. Mikor az első kormányzati lépések megtörténtek a kasmíri autonómia megszüntetésére, kiderült, hogy az újdelhi kabinet jól előkészített és átgondolt műveletbe kezdett. A helyi politikai élet notabilitásait előzetesen rendőri intézkedés alá vonták és házi őrizetbe helyezték, elvágva őket kapcsolataiktól. Így ezek a személyek nem lehettek képesek arra, hogy tömegmozgalmat szervezzenek az intézkedés elleni tiltakozásul. Ugyanakkor gyülekezési tilalmat is elrendeltek az államban a spontán megmozdulások akadályozására. A híráramlást erősen megszürték, az első napokban kevés megbízható információ jutott ki a térségben uralkodó hangulatról és az esetleges incidensekről a szélesebb közvélemény felé.

A másik, párhuzamos műveleti színtér a törvényhozás volt, ahol a jogalkotói kreativitás jelentette a legfontosabb fegyvert. Rám Náth Kovind köztársasági elnök aznap bejelentette azon szándékát, hogy az alkotmány 370. cikkely 1. bekezdése értelmében alkotmányos rendeletet kíván kiadni, amely hatályon kívül helyezi az 1954-es alkotmányos rendeletet. Tette ezt elvben Dzsammu és Kasmír képviselőjével egyetértésben, ám mivel az állam törvényhozó gyűlése és minisztertanácsa 2018 óta nem működött, így e képviselő a szintén Kovind elnök által kinevezett kormányzó volt, aki a napi ügyeket intézte a felfüggesztett intézmények helyett. Az államfő tehát a saját alárendeltjével egyetértésre jutva adta ki alkotmányos

¹⁶ Bharatiya Janata Party – Sankalp Patra – Lok Sabha, [online], 2019. 12. o. Forrás: assets.documentcloud.org [2019. 05. 12.]

¹⁷ Bharatiya Janata Party – Sankalp Patra – Lok Sabha: *i. m.* 36.

¹⁸ Rebecca BALLHAUS – Saeed SHAH: Trump Offers to Mediate Kashmir Conflict, but India Demurs, [online], 2019. 07. 22. Forrás: The Wall Street Journal [2019. 09. 14.]

¹⁹ Matthew LEE: India again rejects Trump's Kashmir mediation offer, [online], 2019. 09. 02. Forrás: AP News [2019. 09. 12.]

²⁰ Uday MAHURKAR: Downsizing Kashmir [online], 2019. 08. 09. Forrás: India Today [2019. 09. 15.]

rendeletét. Ennek nyomán megszűntek Dzsammu és Kasmír különállásának jogi garanciái. Az állam jogalkotási funkciói a kormány értelmezése szerint teljes egészében a szövetségi törvényhozáshoz kerülnek át. Erre hivatkozva Amit Shah belügyminiszter (aki mellesleg a BJP elnöke) beterjesztette az indiai törvényhozás felsőházában az alkotmány 370. paragrafusának hatályon kívül helyezéséről szóló határozati javaslatát.²¹ Indítványa szerint az alkotmány további előírásait maradéktalanul ki kell terjeszteni India egész területére (így Kasmírra is).

Ezzel párhuzamosan a kormány úgynevezett újjászervezési törvényjavaslatot terjesztett be, amely szerint Dzsammu és Kasmír elveszíti szövetségi állami jogállását Indián belül. Területét két részre, Dzsammu és Kasmírra, valamint Ladakhra osztják fel. Mindkettőt szövetségi terület státusszal ruházzák fel, ami jelentős visszalépés a korábbi állapothoz képest. Törvényhozó gyűlése csak Dzsammu és Kasmírnak lesz, de a korábban jellemző speciális autonómiájának búcsút mondhat, sokkal erősebb központi kontroll valósul meg felette. A jogszabályokat a törvényhozás mindkét kamarája elfogadta augusztus 5-én és 6-án, az újjászervezési törvény hatálybalépésére 2019. október 31-ével került sor.²² Ez lett az első alkalom a modern indiai államigazgatás történetében, hogy egy szövetségi államot szövetségi területté minősítsenek le.

Ladakhot immár különálló igazgatási entitásként a kormányoldal hívei az intézkedések nyertesének tekintik, mivel felértékelődés elé néz korábbi státuszához képest. Ennek megítéléséhez azonban még nem áll rendelkezésre elég információ. Dzsammu és Kasmír esetében a fejlődés felgyorsulásával érvelnek. A nem helyi illetőségű személyek ingatlan-szerzését korlátozó intézkedések ugyanis a kormányzat álláspontja szerint a vállalkozások betelepődését és a tőke működését is nagyban korlátozta, ami a térség leszakadásához vezetett. Afelett hajlamosak szemet hunyni az efféle gondolatmenetek, hogy a terrorfenyegetettség, a rossz általános biztonsági helyzet, valamint a jogbiztonság gyengesége (amelyen az önkényes letartóztatások és az alkotmányos intézmények felfüggesztése sem javít) legalább annyira riasztják a befektetőket, mint az ingatlanszerzés nehézségei. Bár jócskán akadtak gyorsabban fejlődő területek az országban, Dzsammu és Kasmír gazdasági állapota valójában közel sem volt tragikus. Az HD (Human Development) index alakulását illetően még 2017-ben is a 11. helyet foglalta el India 29 szövetségi állama között. Noha 1990 óta két helyet esett vissza a rangsorban, ugyanez volt igaz Gudzsarátra, a miniszterelnök pátriájára is.²³ Komolyabb visszaesés többnyire India keleti perifériaállamaiban volt kimutatható. Ugyanakkor a kasmíri lakosság átlagos szociális helyzete valamivel kedvezőbb volt az indiai átlagnál. Az évtized elején a lakosság 8,1%-a élt a szegénységi küszöb alatt, szemben a 21%-os országos átlaggal.²⁴

A folyamat erősen konspirációs és jogkorlátozó körülményei persze fokozták a bizalmatlanságot az indiai kormány hosszú távú szándékait illetően. Figyelemre méltó az is, hogy milyen törvényhozási megoldással igyekeznek megvalósítani az integrációt. Európai

²¹ No Article 370 for Jammu & Kashmir, historic move by Modi govt, [online], 2019. 08. 05. Forrás: India Today [2019. 08. 06.]

²² The Jammu and Kashmir Reorganisation Bill, [online], 2019. 08. 05. Forrás: The Hindu, [2019. 09. 12.]

²³ Human Development Index Across Indian States: Is the Glass Still Half Empty?, [online], 2019. 03. 08. Forrás: State Bank of India [2019. 09. 22.]

²⁴ State Statistics, [online], Forrás: niti.gov.in [2019. 09. 18.]

szemmel nézve az ország alkotmányának szabályos módosítása lett volna a legkézenfekvőbb megoldás erre, a korábban említett, megkülönböztetett helyzetet biztosító cikkelyek törlésével. Azonban ennek több nehézség is útját állta, amelyek még a kormány jelentős törvényhozási támogatásával sem voltak könnyen kezelhetők. Mindenekelőtt az indiai alkotmány módosítását a törvényhozás mindkét kamarájának legalább kétharmados többséggel kell támogatnia, amely a tagok többségének jelenléte és érvényes szavazatleadása mellett alakul ki. Emellett az India föderatív struktúráját érintő alkotmánycikkelyek módosításának vagy törlésének hatálybalépéséhez jóváhagyást kell szerezni a szövetségi államok törvényhozó gyűléseinek legalább egyharmadától is.²⁵ Fokozza a bizonytalanságot egy ilyen akció sikerét illetően az úgynevezett alapstruktúra doktrínája is. Ezt az indiai alkotmánybírók szerepét is betöltő Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egy még 1973-ban meghozott, iránymutató határozatával alapozta meg. Az alapstruktúra doktrínája szerint a jövőbeni alkotmány módosítások nem helyezhetik hatályon kívül az alkotmányos rend alapját képező elveket. Ezen elvek pontos köre erősen függ a bírói értelmezéstől, a legelterjedtebb nézet szerint azonban feltétlenül részét képezik a republikánus és demokratikus politikai berendezkedés, a hatalommegosztás, a szekularizmus, a föderális államberendezkedés, a jogállamiság elvei, valamint hogy az alkotmány a jogforrások rangsor csúcsán helyezkedik el, felette más jogforrás nem lehet.²⁶ Amennyiben az alapstruktúra doktrínájával ellentétes alkotmány módosítási határozatok születnek a törvényhozásban, a Legfelsőbb Bíróság megsemmisíti azokat. Ráadásul a legfelsőbb bíróság még 2018 áprilisában megerősítette a 370. cikkely érvényességét, és eredetileg ideiglenes jellege dacára azt az alkotmány végleges részének nyilvánította.

India jogásztársadalma mindezekre hivatkozva erős kétségeket is megfogalmazott az intézkedések alkotmányosságát illetően.²⁷ Éppen ezért, mint láthattuk, a 370. paragrafust nem szabályos alkotmány módosítással törölték, hanem az előírásokat megkerülve, elnöki rendelet által hatályon kívül helyezték, majd Kasmír szövetségi állami státuszának megszüntetésével olyan helyzetet teremtettek, amelynek közepette annak korábbi előírásait nem is lehetne értelmezni. Emellett a parlament figyelmen kívül hagyta azt a hallgatóságos gyakorlatot is, hogy a szövetségi államok határainak megváltoztatásakor el kell nyerni az adott állam törvényhozó gyűlésének hozzájárulását is. Telangána és Ándra Pradészétválásakor is ez érvényesült. Csakhogy Kasmír esetében ez nemkívánatos mechanizmus lett volna, mivel a kormány szándékaival ellentétes végkimenetelét borítékolni lehetett. Kivitelezését persze az is lehetetlenné tette, hogy – mint említettük – Kasmírban már 2018 óta nem működött a helyi törvényhozás, miután Kovind elnök az alkotmány nyújtotta lehetőséggel élve a biztonsági helyzetre való hivatkozással felfüggesztette azt, és a kinevezett kormányzóra bízta a napi irányítást. Elvben ezzel a kormányzóval egyetértésben hozta meg az elnök a döntését az átalakítást kezdeményező alkotmányos rendeletről, de ez akkor sem felel meg az alkotmányos előírások eredeti szellemének, ha a jogászok tudnak érvelni legi-

²⁵ Constitution of India, [online], 240. o., Forrás: National Portal of India [2019. 09. 15.]

²⁶ Doctrine of Basic Structure – Constitutional Law, [online], Forrás: legalserviceindia.com [2019. 09. 21.]

²⁷ MAHURKAR: *i. m.*

timitása mellett.²⁸ Noha Dzsammu és Kasmír az ígéretek szerint rendelkezik majd törvényhozó gyűléssel, utólag aligha tud majd eredményesen tiltakozni helyzetének megváltozása ellen.

Az időzítés belpolitikai háttéréhez ugyanakkor az is hozzátartozott, hogy az indiai gazdaság nem élte éppen a legjobb napjait. Naréndra Módí 2014-ben grandiózus gazdaságpolitikai elképzeléseket fogalmazott meg, amelyeknek megvalósítása már közel sem ment olyan hatékonyan. India GDP-növekedése, amely évek óta a feltörekvő nagy államok legjobb hasonló mutatószámait produkálta, érezhetően visszafogottabbá vált. Ugyanakkor a társadalomnak óriási igénye van a munkahelyteremtésre, miután havonta nagyjából egymillió új munkavállaló lép a piacra. India nem is tudta tartani ezt az ütemet, és 2019 tavaszára a hivatalos munkanélküliségi ráta történelmi csúcsára ért. Az adott körülmények között a kormánynak sokkal kényelmesebb volt, ha az ellenfelei Kasmír ügyén vitatkoznak, mint ha a gazdaságpolitikai hibáit ecsetelnék. Ez a megfontolás annyira visszaigazolódott, hogy még elvben ellenzéki képviselők, valamint szervezetek is támogatták a Kasmírral összefüggő kormányzati intézkedéseket. A dologból sokak szemében nemzeti ügy lett, ami jól kihasználható egy éppen nemzetet építő politikai kurzus számára.

Ám – még ha ma kevés szó is esik róla – a Kasmír státuszát megváltoztató döntésnek van egy másik következménye is: Indiának ettől kezdve már aligha lehet olyan ajánlata a pakisztáni ellenőrzés alatt élő kasmíri területek lakóinak, amelyet azoknak érdemes lenne meghallgatni. A hindu dominancia és a háttérbe szorítottság perspektívája sokkal kedvezőtlenebb forgatókönyv a jelenlegi állapotuknál. A döntés tehát egyúttal a pakisztáni Kasmírról való lemondást is jelentette, még ha ennek nyilvános elismerésére nem is lehet egyelőre számítani. A két ország között jelenleg fennálló területi állapotok tehát véglegesnek tekinthetők, és a helyi muszlim kultúra bizonytalan jövője miatt a térség státuszáról szóló népszavazás sem lenne kívánatos az indiai kormány szemében, mivel a történetek után aligha számíthatna rá, hogy annak eredménye számára kedvező lenne.

Külföldi reakciók

Ahogy az várható volt, az indiai kormány intézkedése, amellyel egy több mint hat évtizedes belső status quót rúgott fel, jelentős külföldi figyelmet vont magára. Különösen Pakisztán, mint a sok tekintetben leginkább érintett fél került lépéskényszerbe. Jóllehet a nukleáris fegyverek árnyékában és India többször bebizonyosodott konvencionális katonai fölényének ismeretében a kasmíri válság kezdeti időszakában favorizált háborús megoldás ma már a legkevesebb reménnyel kecsegtető forgatókönyv a pakisztáni érdekek érvényesítésére, az elsődleges figyelem mégis a fegyveres erők reakcióira irányult. Várható volt az is, hogy a pakisztáni fél újabb, szuverén érdekeit semmibe vevő provokációt lát majd a történetekben, különösen az indiai légielő Pakisztán területén végrehajtott rajtaütése után, amellyel Naréndra Módí 2019 februárjában lendületet adott kormánya választási kampányának. India és Pakisztán viszonya 2019 első felében tehát újabb mélypontra került, amelyben a kasmíri válság pakisztáni szemszögből nézve annyi változást hozott, hogy immár az isz-

²⁸ K. VENKATARAMANAN: Explained |How the status of Jammu and Kashmir is being changed, [online], 2019. 08. 06. Forrás: The Hindu [2019. 09. 12.]

lám köztársaság fordulhatott a nemzetközi közvéleményhez riválisának rosszhiszemű, jogsértő magatartását hangoztatva. Lényeges eltérés mutatkozik az indiai és pakisztáni magatartást illetően a tekintetben, hogy mennyire kívánják nemzetköziesíteni a válságot. Míg India Kasmír átszervezését a saját belügyének tekinti, a vitás kérdéseket pedig bilaterális alapon kívánja megtárgyalni Pakisztánnal, addig utóbbi minél inkább nemzetközi koalíciót szervezne álláspontja támogatására. Iszlámábád a kasmíri kérdést továbbra is megoldatlan ügynek tekinti, az India által megszállt területekre vonatkozó igényeiről pedig nem mondott le. Világos ugyanakkor, hogy Újdelhi intézkedése lényegében a fennálló állapotok véglegesítését is célozza. Ez Pakisztán számára csak részben lehet megnyugtató. Egyrészt bár India katonai téren sokkal erősebb nála, a nukleáris fegyverek árnyékában egy átfogó, területi hódításokat is magában foglaló konfliktus szinte esélytelen közöttük, így annak nincs igazi realitása, hogy elveszítik az általuk birtokolt kasmíri területeket. Másrészt viszont a játszma főként a pakisztáni nemzeti ideológia szemszögéből nézve lezáratlan, hiszen – mint utaltunk rá – Kasmír-völgy és Ladakh jelentős muszlim lakosságát a nemzet részének tekintették. Világos volt azonban, hogy noha a pakisztáni fegyveres erők megfogalmaztak burkolt fenyegetéseket, az indiai lépések ellen nem sokat tehetnek. Kuresi külügyminiszter sokkal inkább ENSZ-fórumokon igyekszik elérni India elítélését és nemzetközi bírósági keresetet nyújtott be az indiai hatóságok emberi jogsértéseire hivatkozva. Az ENSZ BT augusztus 16-ai zárt ülésén, amely a kasmíri helyzetet is tárgyalta azonban mindössze az aggodalom kifejezéséig jutottak el a tagok, a világszervezetet nem voltak hajlandók belekeverni az ügybe. Bilaterális megoldás felkutatására szólították fel a feleket, csupán Kína pártolta igazán a pakisztáni álláspontot.²⁹

Az Amerikai Egyesült Államok – a nyugati országok zöméhez hasonlóan – óvatosságra és nyugalomra intette a feleket. Kasmír-politikája nem változott, de prioritást legkevésbé sem élvez a közel-keleti, afganisztáni, esetleg észak-koreai elképzelésekkel összevetve. Washingtonban is látják, hogy a fegyveres konfliktus vagy a térség jelentős destabilizálódása egyelőre nem fenyeget, így az USA számára a kérdés nem igazán sürgető. Különösen, mivel nem is rendelkezik valódi eszközökkel Újdelhi intézkedéseinek befolyásolására. Így hírforrások szerint az említett ENSZ BT ülésen az amerikai képviselő is amellet foglalt állást, hogy a történetek India belügyét képezik.

Elvileg várható lett volna, hogy az iszlám világ államai nagyobb szolidaritást mutatnak a pakisztáni állásponttal. Ám az utóbbi másfél-két évtized folyamán a gyors indiai fejlődés sokuk számára fontos kereskedelmi lehetőségeket teremtett meg a világ második legnépesebb államában, és érezhetően mindenki igyekezett nem veszélyeztetni a jó viszonyt (ezáltal a gazdasági kapcsolatokat) a kasmíri muszlimok különleges jogai érdekében. Nyílt diplomáciai színen az iszlám szolidaritás így nem éppen elemi erővel mutatkozott meg. Újdelhiben tehát e vonatkozásban jól számítottak.

²⁹ Shamil SHAMS: Kashmir: Is the UN Security Council reluctant to get involved?, [online], 2019. 08. 17. Forrás: DW [2019. 08. 19.]

Konklúziók

A modern India augusztus 15-én ünnepli születésnapját. 2019-ben a függetlenség napi ünnepségnek sajátos atmoszférát adott a napokkal korábban lezajlott intézkedéssorozat Kasmír leértékelésére a föderatív struktúráján belül. Egyesek számára ez az eufóriát növelő faktor volt, míg Kasmírban maradt a feszült készültség, kevés hiteles információval a valós közhangulatról.

Dzsammu és Kasmír szövetségi állami státuszának felszámolása mint kormányzati lépés nem volt megjósolható, és jól illeszkedett a hindu nacionalista kabinet 2014 óta vitt, India kulturális és társadalmi életét alapjaiban megváltoztatni kívánó vonalvezetéséhez. A BJP számára az indiai nemzet hindu civilizációs alapokon nyugvó újraszervezése olyan érzelmileg motivált, hosszú távú cél, amelynek érdekében az országot jellemző társadalmi politikai tendenciák kiterjesztése a szimbolikus jelentőségű területre megkerülhetetlen lépés. Különösen érdekessé teszi a problémát, hogy Kasmír nem egészen 9 milliós lélekszámú muszlim lakossága valójában még 5%-át sem teszi ki India nagyjából 180 milliós muszlim népességének.³⁰ A lényegi különbség, hogy e dél-ázsiai viszonylatban aránylag kis közösség helyi szinten olyan többségi pozíciót élvezett, amelynek alapján saját, szuverén nemzeti identitása is kialakult, és ez mint rivális nemzetépítő eszme elfogadhatatlan a hindu nacionalisták szemében az ország határain belül. Ez nem áll feltétlenül ellentétben a fejlődés sokat hangoztatott érveivel, mivel az ország általános fejlettségi viszonyainak javulásában mindenki, a hindu nacionalisták és az indiai muszlimok is érdekelték. Ám a terület gazdasági viszonyainak javítása minden bizonnyal más eszközökkel, a helyi muszlim elitet partnerként kezelve is elérhető lett volna.

India kormánya számára ugyanakkor nem különösebben fájdalmas ügy de facto lemondani Kasmír gyéren lakott pakisztáni részéről, amely teljes egészében muszlim népességű, Indiától elidegenedett terület, és amelynek értékei messze nem állnak arányban a megszerzésükért vívandó konfliktus óriási kockázataival. A hindu nacionalizmus azon irányvonala szemszögéből, amely nem kívánja hindu dominancia alatt annektálni Pakisztánt és Bangladeszt, hanem a meglévő államkeretek között igyekszik biztosítani a hindu civilizációs bázison megvalósítandó nemzetépítést, ez valójában nem is igazán veszteség. Kasmír-völgy ugyanakkor „feldolgozandó” a szemükben, aminek során a helyi muszlim közösségeket az indiai lakosság integráns, lojális részévé kell tenni. Már az 1998–2004 között regnáló BJP-kormány vezetője, Atal Bihári Vádzspáji is kifejtette egy cikkében, hogy nézete szerint önmagában nincs probléma azzal, ha valaki muszlim, de ha választania kell az umma és India között, akkor elvárja, hogy a hazája mellé álljon.³¹ Noha e nyilatkozatát nem éppen liberális fórumon tette, sajátos módon a mérsékeltbb irányvonalat képviseli, amely még csak a hazafiságot kéri számon.

A látszat ellenére azonban az 1947. évi területfelosztást vitató, azt semmissé tenni kívánó szélsőségesebb nézetek képviselői számára sem minden szempontból reményteljes az indiai kormány lépése. A folyamat sokkal inkább a meglévő határok megszilárdulása felé hat, és kiélezheti a viszonyt a hinduk és muszlimok között. Emellett újabb érvet ad a pakisztáni

³⁰ C-1 Population By Religious Community: *i. m.*

³¹ Atal Behari VAJPAYEE: The Sangh (RSS) is my Soul, [online], 2012. 01. 19. Forrás: Samvada [2019. 09. 23.]

állam elitjének kezébe annak alátámasztására, hogy az indiai kormány ellenséges szándékokat dédelget a muszlimokkal szemben, és a megállapodásokat felrúgó, alapvetően megbízhatatlan partner. A hindu szupremácia bármilyen indoklással való megvalósítása pedig nem vonzó Kasmír pakisztáni ellenőrzés alatt álló részének lakói számára, így a terület státuszával kapcsolatos bármilyen jövőbeni állásfoglalásuk aligha lehet kérdéses. Nyilván, ezek ismeretében indiai részről még inkább kilátástalan egy népszavazás megszervezése a végleges rendezésről. Sokkal inkább a többségi érdekre hivatkozó, az erő alkalmazását is magukban foglaló megoldások kerültek előtérbe.

Ugyanakkor az Újdelhivel való komolyabb vitától ódzkodó, inkább a bilaterális egyeztetést szorgalmazó nemzetközi reakciók összességében erősítik azt a várakozást, hogy indiai Kasmír státuszának helyreállítását semmi sem kényszeríti ki, így az e tanulmányban részletezett intézkedések tartós következményeivel kell számolni. Az indiai–pakisztáni konfliktus vonatkozásában mindez azt is jelenti, hogy kettejük viszonyában az ideológiai frontvonalak várhatóan még merevebbé válnak, ami a hindu–muszlim együttélésben is további feszültségekhez vezethet. Hosszabb távon ugyanakkor az India és Pakisztán között jelenleg fennálló kasmíri választóvonal végleges nemzetközi határrá válásával még a jelenleginél is értelmetlenebbé válik az a vita, hogy a két állam szétválása valamiféle történelmi kisiklás lenne, amelyet mihamarabb orvosolni kell az újraegyesüléssel. Ez utóbbi belátható időn belül nyilván nem fog megtörténni, és ha Indiát hindu államként képzelel el az elitje, akkor értelme sincs elmélkedni rajta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Agreement Between Military Representatives of India and Pakistan Regarding the Establishment of a Case-Fire Line in the State of Jammu and Kashmir, [online], 1949. 07. 29. Forrás: United Nations [2019. 09. 11.]
- BALLHAUS, Rebecca – SHAH, Saeed: Trump Offers to Mediate Kashmir Conflict, but India Demurs, [online], 2019. 07. 22. Forrás: The Wall Street Journal [2019. 09. 14.] DOI: <https://doi.org/10.26634/jmgt.14.2.15418>
- BALOGH András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Korona, Budapest, 2002.
- Bharatiya Janata Party – Sankalp Patra – Lok Sabha 2019, [online], Forrás: [assets.documentcloud.org](https://assets.documentcloud.org/documents/142121-bharatiya-janata-party-sankalp-patra-2019) [2019. 05. 12.]
- BOSE, Sumantra: *Kashmir – Roots of Conflict, Paths to Peace*. Harvard U. P., Cambridge – London, 2003.
- C-1 Population By Religious Community, [online], Forrás: Office of the Registrar General & Census Commissioner, India [2019. 09. 08.]
- COLLINS, Larry – LAPIERRE, Dominique: *Szabadság éjfélkor*. Corvina, Budapest, 2001.
- Constitution of India, [online], Forrás: National Portal of India [2019. 09. 15.]
- Doctrine of Basic Structure – Constitutional Law, [online], Forrás: legalserviceindia.com [2019. 09. 21.]
- Exodus of Kashmiri Pandits: What happened on January 19, 26 years ago?, [online], 2016. 01. 19. Forrás: India Today [2019. 09. 12.]
- Human Development Index Across Indian States: Is the Glass Still Half Empty?, [online], 2019. 03. 08. Forrás: State Bank of India [2019. 09. 22.]
- KATOCH, Dhruv C.: Article 35A and the Future of Stability in Kashmir, In: *CLAWS Journal*, Winter 2017. 105–122. o.
- LEE, Matthew: India again rejects Trump's Kashmir mediation offer, [online], 2019. 09. 02. Forrás: AP News [2019. 09. 12.]
- MAHURKAR, Uday: Downsizing Kashmir, [online], 2019. 08. 09. Forrás: India Today [2019. 09. 15.]

- No Article 370 for Jammu & Kashmir, historic move by Modi govt, [online], 2019. 08. 05. Forrás: India Today [2019. 08. 06.]
- SCHOFIELD, Victoria: *Kashmir in Conflict – India, Pakistan and the Unending War*, I. B. Tauris, London – New York, 2003.
- SHAIKH, Zeeshan: Share of Muslims and Hindus in J&K population same in 1961, 2011 Censuses, [online], 2016. 12. 30. Forrás: The Indian Express [2019. 09. 13.]
- SHAMS, Shamil: Kashmir: Is the UN Security Council reluctant to get involved?, [online], 2019. 08. 17. Forrás: DW [2019. 08. 19.]
- Sheikh-Indira-Accord, 1975, Agreed Conclusions, [online], Forrás: South Asia Terrorism Portal [2019. 09. 25.]
- State Statistics,[online], Forrás: niti.gov.in [2019. 09. 18.]
- The Constitution of Jammu and Kashmir, [online], 1956. Forrás: <http://jklaw.nic.in/> [2019. 09. 25.]
- The Delhi Agreement, [online], 1952. Forrás: South Asia Terrorism Portal [2019. 09. 25.]
- The Jammu and Kashmir Reorganisation Bill, [online], 2019. 08. 05. Forrás: The Hindu, [2019. 09. 12.]
- VAJPAYEE, Atal Behari: The Sangh (RSS) is my Soul, [online], 2012. 01. 19. Forrás: Samvada [2019. 09. 23.]
- VENKATARAMANAN, K.: Explained |How the status of Jammu and Kashmir is being changed, [online], 2019. 08. 06. Forrás: The Hindu [2019. 09. 12.]